

De wereld heeft altijd gelijk

De wereld heeft altijd gelijk

Gerrit van der Most

BraveNewBooks; april 2021
ISBN: 9789464351293

'De tegenstrijdigheid is deze: de mens wijst de wereld af zoals hij is, zonder bereid te zijn eraan te ontsnappen. In feite is de mens gehecht aan de wereld en verlangt de overgrote meerderheid er niet naar die te verlaten. In plaats van hem voor altijd te willen vergeten, gaan ze er juist onder gebukt dat ze hem nog niet voldoende bezitten, als vreemde wereldburgers, verbannen in hun eigen vaderland. Behalve op de flitsende momenten van volledigheid is elke werkelijkheid voor hen onaf. Hun daden ontglippen hen in andere daden, komen in onverwachte gedaanten terug om hen te veroordelen en trekken zich als het water van Tantalus terug naar een nog onbekende monding. Die monding te kennen, de loop van de rivier te beheersen en ten slotte het leven als lotsbestemming te vatten, dat is hun werkelijke heimwee, in het diepst van hun vaderland.'
Albert Camus; 'De mens in opstand'. (vertaling Martine Woudt)

Het is al negen uur, als Thomas het gordijn van het slaapkamerraam open trekt. De najaarsochtend toont zich onstuimig. Grijszwarte, met zilver afgekante wolken verduisteren de hemel ondanks het zonlicht dat fonkerend weerkaatst op het rusteloze water. Afnemend tij, maar het wad is nog niet leeggestroomd. De struiken rechts langs het pad naar de dijk zwiepen mee met de wind. Ontbladerde takken en twijgen, geharnast voor de winter. Stil is het niet; windvlagen gieren langs het huis en een enkele meeuw laat zich horen, nadat zij balancerend op de wind is neergestreken naast de strekdam.

Het licht valt in bundels dansend stof de kamer binnen en het zware ademen van vader, op zijn rug liggend met gesloten ogen, is goed te horen. Een antwoord op Thomas 'goedemorgen' blijft uit. De kamer, deels duister, deels badend in stoffig licht oogt mistroostig; de vitaliteit van het wad wordt er tenietgedaan door menselijk afzien. Even aarzelt Thomas tussen raam en bed, zijn blik gericht op de voortjagende wolken en een leeglopende slenk. Dan maakt hij zich los van wat hij ziet en keert zich naar vader. Voorzichtig informeert hij hoe die geslapen heeft. Maar vader geeft geen antwoord, fronsst zijn wenkbrauwen en verroert zich niet. Op de commode waarop vroeger weleens zijn burgemeestersketen gelegen heeft na een uitgelopen raadsvergadering, staan nu doosjes met pillen en een flesje bronwater. Daarboven het imposante portret van grootmoeder, weerbarstig en streng. Mocht God het laatste oordeel niet uitspreken, dan zou zij het doen. De schilder heeft haar recht gedaan. Haar onwrikbare oordeel over wat goed is en wat kwaad, laat zich nog steeds erin aflezen.

Thomas heeft eerder het bed van moeder weggehaald en een stoel ervoor in de plaats gezet. Toch een lege plek die door het binnenvallende licht kaal wordt uitgelicht. Hij raapt zijn moed bijeen en zegt: 'Direct komt de mevrouw van de thuiszorg om je te wassen en gaan we je kamer opruimen; dan lig je er weer wat prettiger bij.'

Door zijn ogen te openen laat vader merken de boodschap verstaan te hebben, maar hij antwoordt niet. Het

duurt even voor hij vraagt: 'Vind je dat je moeder of Johan vandaag moeten komen?'

De geladen stilte die volgt ontbeert vertrouwelijkheid en hij zegt: 'Dat ligt in jouw handen; volgens mij vindt niemand het een goed idee dat je hier, ziek en wel, eenzaam en alleen de tijd aan je voorbij laat gaan.'

Weer een frons, weer een stilte. 'Het kan ze niets schelen dat ik hier lig te creperen!' Vaders woorden hangen kaal in de ruimte. Zijn vraag of er nog ander bezoek komt, kan Thomas niet beantwoorden. Vader blijft stil op zijn rug liggen. Hij kijkt naar opzij, misschien wel naar de ambtsketen die er niet meer is. Of naar het portret van zijn moeder. Het blijft stil. Er zijn geen woorden om te ontkomen aan de onherbergzaamheid van het moment, terwijl een paar meter verderop de zon zich steeds stralender laat zien boven het leegstromende wad.

Hij kan weinig anders dan toezien hoe vader de eenzaamheid trotseert die hij over zichzelf heeft afgeroepen. Hij herinnert zich hoe deze verzwakte, bittere man dezelfde is als de trotse patriarch van vroeger. Mager geworden, zijn blik minder dwingend, maar niet zonder verzet tegen het einde dat hem te wachten staat. Wordt deze man die hij stilaan 'de burgervader' is gaan noemen op de valreep ontmaskerd in zijn betekenis? Is deze stilte een weerspiegeling van de bestaansleegte die zich voor hem ontsluit? Is dit wat hem te wachten staat? Deze eenzaamheid, deze schijnbaar niet te overbruggen kloof die hem scheidt van de anderen?

'Ik zie dat het je zwaar valt. Is er iets wat ik kan maken, een kop thee of zoiets?' Maar vader kijkt hem nauwelijks aan. Tenslotte knikt hij ondanks zijn kennelijke wrevel.

Zonder verdere blikuitwisseling gaat Thomas de kamer uit om thee te maken. Hij weet dat de huisarts twee dagen geleden nog geprobeerd heeft vader gerust te stellen. 'Het kan nog wel een tijdje duren'. Toch maar zorgverlof opgenomen. Want zo weerbarstig als vader eerder was in zijn onafhankelijkheid, zo dwingend claimt hij nu aandacht en betrokkenheid. Gisteren nog die abominabele scene waarin hij moeder wegstuurde. Hij had haar verweten nauwelijks verdriet te hebben getoond na het bericht dat hij 'nagenoeg voor de poorten van de dood' staat. En nu is hij bitter gestemd omdat zij niet bij

hem is. Zijn trots wijkt even prompt voor een ontluisterende afhankelijkheid als buiten de zon voor sombere luchten met regen en hagel. Anders dan de meeuwen, die zich nauwelijks iets aantrekken van de stormwind; meezeilend onder brutaal gekrijs vertonen ze hoe goed ze met elkaar op zichzelf kunnen zijn.

Vader moet zich tevoren een andere voorstelling hebben gemaakt van zijn naderende einde. Waarschijnlijk als een Bijbels tafereel: de wijze oude man, de stamhouder van de dynastie die zijn bedroefde nazaten na een laatste advies en raad ontheemd achterlaat. Zoals Rembrandt Jacob schilderde op zijn sterfbed, als hij de kinderen van Joseph zegent. Hij zou hen de kracht geven het leven voort te zetten vanuit de inspiratie die hij geboden had. In zijn kinderen voortlevend zou hij zijn onsterfelijkheid veilig hebben gesteld. Maar terwijl Thomas de slaapkamerdeur achter zich dichttrekt, beseft hij dat vader in zijn hang naar erkenning eerder afstand heeft geschapen dan intimiteit die als een dierbare herinnering overblijft.

Zijn ouders zijn na vaders' pensionering in hun huis aan het wad blijven wonen. Verscholen achter de dijk bieden de kamers op de bovenverdieping uitzicht op eb en vloed, het getij dat de voortgang van de tijd markeert. De keuken komt uit op een kleine achtertuin die deze ochtend niet veel beschutting biedt tegen het onstuimige najaarsweer. De snelkoker aanzettend denkt Thomas terug aan het gesprek waarin vader vertelde over het laatste consult met de behandelend oncoloog. Dat de behandeling nauwelijks was aangeslagen en dat hij binnen afzienbare tijd zou overlijden. Gisteren hadden ze geprobeerd met elkaar te praten; moeder, vader, Johan en hij. Aanvankelijk had vader met opgeheven hoofd gezegd, dat hij gereed was God onder ogen te komen, maar later raakte hij in tranen en sloeg zijn stem over. Moeder poogde hem gerust te stellen.

'Weet je, zelfs een specialist kan zich verkijken op het beloop. Herinner je je Marie, die nog steeds op de been is en nu zelfs op vakantie gaat ondanks haar sombere prognose? Het kan maar zo zijn dat we meer tijd hebben dan dokter de Vries zegt. Johan, Thomas en ik zullen er alles aan doen om je te ondersteunen. In de tijd die ons gegeven is, moeten we er gewoon het beste van maken.'

Maar hij ontstak in toorn. Hij verweet haar dat zij te gemakkelijk de gedachte aan zijn aanstaande overlijden langs zich liet afglijden. Hij vond haar poging tot bemoediging een gebrek aan medeleven. Wat een misbaar! Of kon hij niet anders uit angst voor wat hij tegelijk loochende? Zijn verbeterd verwijt viel rauw in het gesprek en met hun viere slaagden ze er niet in het tij te keren. Moeder was gegriefd en vaders steeds fellere boosheid leidde ertoe dat zij ontdaan de kamer verliet. Vader was ondanks dat niet bereid in te binden, alsof hij een onderhuids conflict aan het oppervlak bracht. Hij had haar al eerder verweten te simpel over de dingen te denken.

Op de automatische piloot doende met de thee mijmert Thomas door over het in zijn ogen groteske conflict dat vader heeft geforceerd. Zijn ouders laten zich erop voorstaan een goed huwelijk met elkaar te hebben. Maar je kan er niet om heen dat vaders manier van doen bevoogdend is. Meer minzaam dan hartelijk. Daarop liet hij zich eens te meer betrappen, toen hij met vervroegd pensioen was gegaan, omdat het dorp waarvan hij burgemeester was in een grotere gemeente werd ingevoegd. De miskende autoriteit die grootmoedig boven de feiten uittorent. Gisteren niet; gekrenkt liet hij moeder geen andere keuze dan bij tante Luts in Groningen af te wachten. Hun telefoongesprek een paar uur later had niet de gehoopte verzoening gebracht, omdat vader met zijn laatste beetje vitaliteit nog verstrikt bleef in zijn zelfbeklag. Koppig had hij haar afgewezen. Terwijl Thomas de thee op het dienblad zet, foetert hij in gedachten over de bittere afstand waarmee vader zich afgezonderd heeft.

Moeder zou morgen weer terugkomen. In hun telefoongesprek vanochtend, toen hij haar een update gaf van vaders toestand, had ze dat laten weten na zijn vraag: 'Hoe gaat het met je, daar bij tante Luts, niet eens thuis, terwijl vader, voor wie je altijd hebt gezorgd, zonder jou zijn uren telt?'

'Ach Thomas, je moet proberen hem wat beter te begrijpen. Je vader is er de man niet naar om aan iets overgeleverd te zijn en niet zelf de touwtjes in handen te hebben. Dat reageert hij op mij af. Natuurlijk vind ik het akelig, maar als je bedenkt wat hij moet doormaken...!'

‘Toch is het niet goed dat hij zo te keer gaat. Ik weet ook wel dat hij ziek is en banger dan hij wil toegeven. Maar gisteren ging hij echt te ver.’

‘Je vader is geen gemakkelijke man, nooit geweest. Maar ik weet dat hij sterk genoeg is om deze beproeving te doorstaan en dat hij zijn boosheid niet kwaad bedoelt.’

‘Dat weet ik ook wel. Maar dat geeft hem geen vrijbrief om zijn ongenoegen op jou af te reageren. Hij vergeet hoeveel je van hem houdt.’

‘Maak je over mij maar geen zorgen, Thomas. Trouwens ik ben van plan morgen hoe dan ook de zorg voor je vader weer over te nemen. Dan kun jij terug naar Emma en naar je werk. Je vader en ik hebben wel vaker geruzied en zijn er altijd met elkaar uitgekomen.’

‘Ik denk dat hij daarop rekt. Maar het zou beter zijn als hij eerlijk naar zichzelf kijkt. Het valt niet mee om afscheid van hem te nemen, als hij zich zo blijft verschansen achter zijn benarde trots.’

Later drinkt vader de thee in stilte. Korte tijd erna belt Sandra van de thuiszorg aan. Na samen met haar het bed verschoond te hebben, de kamer opgeruimd en nadat Sandra vader gewassen heeft, ziet hij hoe buiten een bleke, laagstaande zon het licht weerkaatst op het rusteloze wad. Een uitgelezen novemberochtend. Nadat Sandra vertrokken is zegt vader dat hij opziet tegen wat hem te wachten staat. Maar hij vraagt in één adem door of Thomas voor de komende week zijn broer uit Amsterdam wil uitnodigen.

Hij raapt zijn moed bijeen en antwoordt: ‘Het moet wel haast ondoenlijk zijn om in het reine te komen met je naderende einde’.

Vader verzucht het niet te weten. ‘Hier lig ik nu; ik heb nooit gedacht dat ik op deze manier, in zo’n eenzaamheid zou komen te overlijden. Iedereen heeft me verlaten!’ Hij blijft stil voor zich uitkijken.

Thomas antwoordt dat hij zijn gevoel er alleen voor te staan kan begrijpen: ‘Dat spijt me voor je, maar je maakt het een ander ook wel eens lastig om je tegemoet te komen’.

Vader, verzwakt als hij is, klinkt niettemin verontwaardigd: ‘Ik heb mijn leven lang het beste van mijzelf

gegeven; ik heb ernaar gestreefd een goed mens te zijn, een goede rentmeester voor de wereld. Als christen noemde ik dat zo. Iets bijdragen aan de maatschappij; dat is voor mij de zin van het leven geweest; daar deed ik het voor.' Hij hapert even en moet op adem komen. 'Ik heb voor jullie gezorgd, voor je moeder, voor de gemeente. Ik heb steeds mijn verantwoordelijkheid genomen. De mensen hoeven heus niet dankbaar ervoor te zijn, maar moet ik nu al in de vergetelheid worden geschopt? Zie je wat er tenslotte over blijft!' Hij valt stil. 'Is dit het einde dat erbij hoort?' De tranen staan in zijn ogen.

Ongemakkelijk legt Thomas zijn hand op die van vader. Een kwetsbare stilte volgt. Dan zegt hij: 'Ik snap de teleurstelling als je in je eentje moet terugkijken op je leven. Maar zou je de balans wel opmaken op grond van wat je gedaan hebt of wat anderen van je vinden? Ik denk weleens dat jij jezelf teveel de maat neemt aan de hand van een tevoren vastgelegde levensopdracht. Van het evangelie of van een nog te schrijven geschiedenisboek. Het gaat toch op de eerste plaats om wat je zelf als goed en minder goed ervaren hebt? Je verzoent je toch niet met je leven op grond van de goedkeuring door de dominee?'

Vader fronst. 'Ik heb niet geleefd voor mijn geloof alleen. Als burgemeester en als jullie vader ging het me om jullie toekomst en om een betere wereld. En natuurlijk heb ik ernaar gestreefd een integer mens te zijn en te blijven; ik hoop dat jullie me dat zullen nageven.' Voor het eerst in het gesprek kijkt hij Thomas strak aan. En hij schrikt.

En Thomas schrikt ook als hun blikken elkaar kruisen. Het blijft even stil. Oog in oog met vader. Net als die keer, lang geleden toen vader en oma naar buiten kwamen gelopen, nadat ze met moeder ruzie hadden gemaakt in de woonkamer. Hij had hen tegen elkaar horen schreeuwen. Hij had zich achter vaders nieuwe Chevrolet verschanst, waarvan oma nog had gezegd dat die met haar geld was gekocht. De auto stond voor het huis geparkeerd en hij was de straat opgegaan om met Johan verstoppertje te spelen. Op de stoep, voordat oma instapte had ze tegen vader gezegd: 'Ik had je gewaarschuwd; Rita had nooit je vrouw en de moeder van je kinderen mogen zijn!.' Waarna ze het portier met een klap achter zich dichttrok, juist op het moment dat vader Thomas in zijn blikveld kreeg en hun blikken